

5149

درآمدی بر
منطق

محمود منتظری مقدم

سرشناسه: منتظری مقدم، محمود، ۱۳۴۵

عنوان: درآمدی بر منطق ۱ (یک) ویژه فارغ التحصیلان دوره اول متوسطه

تکرار پدیدآور: محمود منتظری مقدم: تهیه و تنظیم دفتر

تدوین متون درسی حوزه های علمیه

مشخصات نشر: قم: انتشارات مرکز مدیریت حوزه علمیه، ۱۳۹۵

مشخصات ظاهری: ۱۸۵ ص.: جدول

شابک: ۳-۵۳-۷۵۵۰-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: منطق

موضوع: منطق - راهنمای آموزشی (متوسطه)

موضوع: منطق - پرسش ها و پاسخ ها (متوسطه)

موضوع: منطق - پرسش ها و پاسخ ها (متوسطه)

سناسه افزوده: حوزه علمیه قم. مرکز مدیریت حوزه های علمیه

رده بندی: ۱۳۰۱ م ۸۱ ف ۲ / ۷۸ BC

رده بندی دیویی: ۱۶۰

شماره کتابشناسی: ۹۹۲۱۰۵

درآمدی بر منطق

منطق ۱

ویژه فارغ التحصیلان دوره اول متوسطه

محمود منتظری مقدم

دفتر تدوین متون درسی

ناشر: مرکز مدیریت حوزه های علمیه

نوبت چاپ: اول - تابستان ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

همه حقوق محفوظ است.

انتشارات: ۳۷۷۴۸۲۸۳ - ۰۲۵

دفتر تدوین متون درسی حوزه های علمیه:

۳۷۸۳۴۰۵۴ - ۰۲۵

۳۷۸۳۴۰۴۴ - ۰۲۵

WWW.TMD.IR

پیش گفتار

تولد و شکوفایی منطق را به مثابه یک علم از زمانی باید دانست که بشر به خطاپذیری اندیشه خرد پی برد و درصدد برآمد تا با ابداع روش‌هایی بتواند ضریب خطاپذیری فکر را به حداقل برساند. از این روی، هدف این دانش از سوی منطقیان به عنوان یک علم آلی، بازداشتن ذهن از خطای در اندیشه بیان شده است. براساس این تعریف، علم منطق مجموعه قیاس و معیارهایی را ترسیم می‌کند که علم به آنها و کاربرست آنها موجب مصونیت ذهن از خطا در فرایند اندیشه خواهد بود. اگر چه براساس مشهور خاستگاه علم منطق یونان باستان بوده و اندیشمندان این خطه در ساختاربخشی به قواعد اندیشه به عنوان یک علم تلاش تحسین برانگیزی داشته‌اند، با این وجود، فلاسفه و اندیشمندان دوره اسلامی نیز در رشد و بالندگی آن بسیار کوشیده‌اند. بزرگانی مانند ابونصر فارابی، شیخ الرئیس، بهلان ساوی، خواجه طوسی و قطب الدین شیرازی سهم درخوری در تکمیل و تعالی این علم داشته‌اند. به هر روی تعلیم و تعلم علم منطق از زمان ورود آن به حوزه علوم مسلمین همواره از سوی اندیشمندان و دانش‌پژوهان مورد توجه و اهتمام بوده و متون دقیق و ارزشمندی در این زمینه به رشته تحریر درآمده است. دفتر تدوین متون درسی حوزه‌های علمیه با ارج نهادن به تلاش بزرگان و دانشمندانی که در این زمینه قلم زده‌اند و آثار گرانبگی را آفریده‌اند، بر این باور است که، آموزش روشمند و مبتنی بر اصول و فنون و مهارت‌های آموزشی، علاوه بر تسهیل و تسریع عرصه معرفت به زوایای این علم، به راحتی می‌تواند کاربرست بهینه اندوخته‌های فراگیران را در فرایند تفکر موجب گردد.

اینک با بهره‌گیری از نظرگاه صاحبان رأی در این عرصه، متن «درآمدی بر منطق» ویژه فارغ التحصیلان دوره اول متوسطه را به محضر استادان محترم و طلاب گرانقدر علوم دینی تقدیم می‌دارد.

مزایای مجموعه حاضر:

۱. این مجموعه به لحاظ محتوای علمی، به گونه‌ای سامان یافته است که با حفظ جهات علمی و فنی، سطح آموزشی کتاب با سطح دانسته‌های پیشین مخاطبان انطباق داشته و به عنوان اولین متن آموزشی منطق در نظام آموزشی حوزه، زمینه آشنایی و علاقه طلاب مبتدی را نسبت به این علم فراهم سازد.

۲. در خصوص حجم کتاب تلاش بر آن بوده تا حجم متن درسی منطق با ساعات آموزشی در نظر گرفته شده برای تدریس منطق در مدارس حوزه علمیه انطباق داشته باشد.

این کتاب در بیست و پنج درس و به قلم استاد ارجمند حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای محمود منتظری مقدمه، ارزش یافته و حاصل تجربیات طولانی تدریس و تحقیق ایشان در حوزه و دانشگاه است. این دفتر از نگارنده محترم که با تسلط بر محتوا و روش مربوط به این فن، این مجموعه را به سامان رسانده‌اند تشکر و تقدیر نموده، و تلاش همه عزیزانی را که در تهیه این کتاب ایفای نقش نموده‌اند ارج می‌نهد. در پایان به این نکته تأکید داریم که هیچ دست نوشته بشری از خطا و نقصان به دور نیست. از این رو صمیمانه از نظرگاه‌های علمی استادان و صاحب نظران و اهل فن در تکمیل و اصلاح این مجموعه استقبال نموده و بهره‌مند خواهیم شد. ان شاء الله.

دفتر تدوین متون درسی حوزه‌های علمیه

تابستان ۱۳۹۵

فهرست

۱۱.....	درآمد.....
	بخش اول: مقدمات
۲۷.....	درس اول: چرایی منطق.....
۲۸.....	چیستی تفکر.....
۳۱.....	درس دوم: تعریف منطق.....
۳۵.....	درس سوم: موضوع منطق.....
۳۹.....	درس چهارم: مبحث منطق.....
۳۹.....	تصور صدیق.....
۴۱.....	وجه تقسیم مباحث منطق.....
	بخش دوم: منطق تصورات
۴۷.....	درس پنجم: الفاظ.....
۵۱.....	درس ششم: دلالت و اقسام آن.....
۵۱.....	اقسام دلالت.....
۵۵.....	درس هفتم: اقسام لفظ.....
۵۹.....	درس هشتم: مفهوم و مصداق.....
۵۹.....	مفهوم کلی و جزئی.....
۶۰.....	نسبت های چهارگانه.....
۶۳.....	درس نهم: تعریف.....
۶۳.....	وظیفه منطقی در بحث تعریف.....
۶۴.....	معنای تعریف.....
۶۴.....	غرض از تعریف.....
۶۷.....	درس دهم: قواعد و ضوابط منطقی تعریف.....
۷۱.....	درس یازدهم: الگوی منطقی تعریف.....
۷۲.....	کلیات خمس (اصطلاحات الگوی منطقی تعریف).....
۷۲.....	اقسام کلی ذاتی و کلی عرضی.....
۷۵.....	درس دوازدهم: تقسیمات جنس و فصل.....
۷۵.....	تقسیمات جنس.....

بخش سوم: منطق تصدیقات (۱)

روش درست استدلال به لحاظ صورت

درس سیزدهم: قضیه و اقسام آن	۸۳
تعریف قضیه	۸۳
اقسام قضیه	۸۴
درس چهاردهم: اقسام قضیه حملیه و شرطیه	۸۷
اقسام قضیه حملیه	۸۷
اقسام قضیه شرطیه	۸۸
درس پانزدهم: استدلال مباشر	۹۱
تعریف	۹۱
اقسام	۹۱
تقابل	۹۲
تناقض	۹۲
تضاد	۹۳
عکس	۹۳
درس شانزدهم: استدلال غیرمباشر (حجت)	۹۷
تعریف استدلال غیرمباشر	۹۷
اقسام استدلال غیرمباشر	۹۷
استقراء	۹۷
تمثیل	۹۸
درس هفدهم: قیاس	۱۰۱
اقسام	۱۰۱
قیاس اقترانی	۱۰۲
تعریف	۱۰۲
اصطلاحات	۱۰۲
اشکال	۱۰۳
درس هجدهم: ضروب و شرایط قیاس اقترانی	۱۰۵
ضرب ها	۱۰۵

شرایط	۱۰۷
درس نوزدهم: قیاس استثنایی و اقسام آن	۱۰۹
تعریف	۱۰۹
ساختار	۱۰۹
اقسام	۱۱۰

بخش چهارم: منطق تصدیقات (۲)

روش درست استدلال به لحاظ ماده

درس بیستم: مواد و مبادی استدلال (۱)	۱۱۷
مواد و مبادی استدلال	۱۱۷
یقینیات	۱۱۸
درس بیست و یکم: مواد و مبادی استدلال (۲)	۱۲۱
اصول یقینیات	۱۲۱
۱. اولیات (بدیهیات اولیه)	۱۲۱
۲. مشاهدات (محدسات)	۱۲۱
۳. مجربات	۱۲۱
۴. حدسیات	۱۲۲
۵. متواترات	۱۲۲
۶. فطریات	۱۲۲
مظنونات	۱۲۲
مشهورات	۱۲۲
وهمیات	۱۲۳
مسلمات	۱۲۳
مقبولات	۱۲۳
مشبهات	۱۲۳
مخيلات	۱۲۴
درس بیست و دوم: برهان	۱۲۷
اقسام	۱۲۹
برهان لقی	۱۲۹

۱۲۹.....	برهان ائی
۱۳۱.....	درس بیست و سوم: مغالطه
۱۳۱.....	تعریف
۱۳۱.....	اغراض
۱۳۲.....	فایده
۱۳۲.....	مواد و مبادی
۱۳۳.....	انواع مغالطه درونی
۱۳۳.....	مغالطه درونی در استدلال مباشر
۱۳۵.....	درس بیست و چهارم: مغالطه در استدلال غیر مباشر
۱۳۵.....	مغالطه در استقراء
۱۳۶.....	مغالطه در تمثیل
۱۳۶.....	مغالطه در قیاس
۱۳۷.....	مغالطه بیرونی
۱۴۱.....	درس بیست و پنجم: جدل
۱۴۱.....	ضرورت فراگیری جدل
۱۴۲.....	تعریف جدل
۱۴۲.....	مقایسه جدل با برهان
۱۴۳.....	اصطلاحات جدل
۱۴۳.....	مبادی جدل
۱۴۳.....	ادوات جدل
۱۴۴.....	آداب جدل
۱۴۷.....	خودآزمایی‌ها

درآمد

گفتنی درباره این اثر به حقیقت ناچیز و چند و چون تکون آن بسیار است؛ اما حرفی از آن هزاران چند کلمه‌ای است که در پی می‌آید.

کلمه نخست: انگیزه تدوین و تالیف درسنامه حاضر

در جریان مبارک رشد و توسعه حوزه مقدسه علمی، نهضت خجسته نرم افزاری و جنبش مبارک تولید علم، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. عرضه روزآمد و کاربردی علوم اسلامی در پرتو بهر مددی از «فناوری نوین آموزشی» با حفظ همه اصالت‌ها و ارزشمندی‌های آن، یکی از ابعاد مهم و حیاتی این رستخیز عظیم فرهنگی است.

درسنامه حاضر با راهبرد «حفظ مرموم و توسعه» نظام قدیم و قویم آموزشی حوزه‌های علمی و به انگیزه دست‌یابی به اهداف مذکور پا به عرصه وجود گذاشته است.

کلمه دوم: بایسته‌های به کار رفته در «درسنامه منطق»

برخی از بایسته‌هایی که در تألیف این کتاب درسی سعی در رعایت آنها بوده عبارت است از:

الف. پیرایش منطق از مطالبی که به طور مستقیم نقشی در صیانت فکر از خطا ندارند؛

ب. عرضه مطالب منطقی در قالب طراحی درختی، به نحوی که نتیجه طبیعی آن، ارائه مبانی گزاره‌ها و توسعه آموخته‌های این دفتر در دوره‌های بعدی و بالاتر، فراگیری دانش منطق باشد؛

ج. گزارش اهم مباحث منطقی در حجمی مناسب و عمقی درخور مخاطب آن؛

د. رویکرد کاربردی به منطق بدون گسست فرهنگ منطقی از آثار پیشینیان و بزرگان این دانش؛

ه. به‌کارگیری روش‌هایی برای بالابردن میزان مهارت منطقی دانش‌پژوهان در استفاده عملی از آموزه‌های این دانش.

و. انطباق محتوای آموزشی با سرفصل‌های مصوب شورای عالی حوزه‌های علمیه.

کلمه سوم: منابع

نگارنده در تهیه درسنامه حاضر از عمده کتاب‌های منطقی سود جسته است؛ از «منطق شفا»، «نجات»، «اشارات» و «دانشنامه علایی» نوشته شیخ الرئیس، «اساس الاقتباس» اثر خواجه نصیرالدین طوسی، «الجوهر النضید» به خامه علامه حلی، «بصائر نصیریة» به قلم محقق ساوی، «السمعات المشرقیة» و «منطق نوین» صدر المتألهین تا اثرهای گرانسنگی چون «المنطق» مرحوم مناصر، «رہبر خرد» مرحوم شهابی، «منطق صوری» دکتر محمد خوانساری و «منطق کاربردی» سید علی اصغر خندان و بسیاری از کتاب‌های مؤلفان معاصر حوزوی و دانشگاهی.

تصمیم جدی بر آن بوده است تا از هر نکته ارزشمند و مفیدی که در کتاب‌های منطقی به خصوص آثاری که به منظور تدریس در مجامع علمی، اخلاقی و خارج میهن اسلامی تألیف شده است، استفاده شود.

کلمه چهارم: درسنامه حاضر و جایگاه آن در آموزش منطق

فتح قله‌های بلند دانش منطق به منظور دستیابی به روش درست تفکر و تسلط کامل بر دانستنی‌های بسیار آن در یک گام میسر نیست، چه اینکه فراگیری ده‌ها مبحث منطقی با کارکردهای متنوع و مهارت‌های متعدد نیازمند سپری کردن چندین مرحله تحصیلی است؛

مرحله نخست: «آشنایی» با آموزه‌های منطقی در حد لازم؛

مرحله دوم: «شناخت» آموزه‌های منطقی در حد لازم و کافی، از طریق طرح تفصیلی و استدلالی آنها؛ شایان توجه است این مرحله برای دانش‌پژوهان علوم عقلی (مانند کلام و فلسفه) با سایرین تفاوت می‌کند؛ چه اینکه «حد لازم و کافی» برای دانش‌پژوهان علوم عقلی به مراتب بیشتر از دانش‌پژوهان سایر علوم اسلامی است.

مرحله سوم: «تسلط» و مهارت کافی در به‌کارگیری آموزه‌های منطقی؛ در پرتو دقت سرعت و سهولت استفاده از آموخته‌های منطقی.

دفتر حاضر طرح آموزشی مرحله نخست انگاره فوق برای دانش‌پژوهانی است که برای اولین بار با این علم آشنا می‌شوند.

کلمه پنجم: ادامه رتبه‌فرایندی این دانش پس از منطق یک

توصیه اکید می‌شود دانش‌پژوهان عزیزی که برای مرحله نخست (آشنایی با آموزه‌های دانش منطق در حد لازم) کتاب «درآمدی بر منطق» را انتخاب کرده‌اند حتماً برای گام بعدی یادگیری این علم، کتاب «دانش منطق» را انتخاب کنند؛ چه اینکه با فراگیری «دانش منطق» علاوه بر دست‌یابی به «شناخت آموزه‌های منطقی در حد لازم و کافی» می‌توانند بدون اتلاف وقت و طی فرآیندی مناسب به بهترین برآیند آموزشی نایل شوند.

چنان‌چه عزیزانی علاقه‌مند باشند به مرحله «تسلط» و مهارت کافی در به‌کارگیری آموزه‌های منطقی نایل شوند می‌توانند این مهم را در کتاب «منطق کاربردی»^۱ تحصیل نمایند.

کلمه ششم: تقدیر و تشکر

رساله حاضر که با رویکردی کاربردی به منظور تقویت اثربخشی و کارایی دانش منطق تألیف یافته است، خود را وام‌دار همراهی و دستگیری سروران ارجمندی می‌داند که سالیانی از وقت ارزشمند و دقت ارجمند خود را در «منطق ۱» سپری نموده‌اند.

نکته‌سنجی‌های عالمانه ایشان با توجه به بازخوردهای آموزشی آن کتاب، دفتر تدوین متون درسی، گروه آموزشی منطق و مؤلف را به این نتیجه رساند که برای دانش‌پژوهان ورودی مقطع سیکل متنی مناسب‌تر با عنوان «درآمدی بر منطق» تدوین شود.

نگارنده ضمن تشکر از یکایک استادان، صاحب نظران و همکارانی که در تهیه این دفتر بذل محبت کردند همچنان سپاسگزار استادان و دانش‌پژوهان بزرگواری خواهد بود که چون گذشته نکات اصلاحی و پیشنهادی و تکمیلی خود را گوشزد فرمایند.

یازدهم ذی القعدة ۱۴۳۷؛ مصادف با ولادت با سعادت

حضرت ثامن الحجج، امام علی بن موسی الرضا

علیه آلاف التحية و الثناء؛ برابر با ۲۴ مرداد ماه ۱۳۹۵

محمود منتظری مقدم